

דף לו

סח' בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחזור עליה מעורכי המלחמה'. מתוך פירוש רש"י משמע שאין איסור בשיחה עצמה, אלא רק אם אינו מברך ברכה נוספת לאחר שהפסיק. [ומשמע מזה שהעושה מצוה בלא ברכה, הריחו כעובר עבירה, וכמו הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה. אמת ליעקב סוטה מד: וע"ע באמת ליעקב פרשת תבא כו, יג].

והתוס' (כאן וכ"ה בתורא"ש סוטה מד:): חולקים וסוברים שבכל אופן עבירה היא בידו, שהרי גורם לברכה ללא צורך. וכן דעת שאר כל הראשונים והפוסקים.

יש מי שכתב שאף לרש"י אסור לכתחילה לגרום ברכה שאינה צריכה, כמו שהוכיחו הראשונים מהסוגיא בסוטה (מא.). אלא שאין זו עבירה שחוזרים עליה במלחמה. משא"כ בזה שאינו מברך כלל (עיני כל חי לגר"ח פאלאג'י סוטה מד).

[בשפת אמת שם כתב מצד הסברה להפך. ויש לומר שרש"י הולך לשיטתו שאם סח מברך על ראש 'על מצות' בלבד, הלכך אין כאן כפל ברכה אלא אדרבה מצוה ושכר ברכה כמש"כ התוס'. משא"כ כשגורם לברך שוב ברכה נוספת, איכא זלוול טובא (מהרה"ר שיהי'). וגם מאידך גיסא נראה שרש"י לשיטתו, שהרי כבר העירו התוס' (בברכות ס:): על רש"י שדוחק לומר שהצריכו ברכה מיוחדת על מקרה שסח ועבר עבירה. אך רש"י לפי שיטתו אין כאן עבירה].

וכדברי התוס' נפסק להלכה (באו"ח כה, ט). ואפילו דיבור של מצוה אסור, כהשבת שלום לרבו (רמב"ם תפלין ד, ו). וכן לא יענה קדיש וקדושה אלא ישתוק ויכוין. כן מסקנת האחרונים להלכה (שו"ע כה, י).

[מש"כ ב'גדיל תורה' (ג) שחייב לענות, נראה שכוונתו לנוהגים שלא לברך כלל על של ראש, יפסיקו לעניית דבר שבקדושה ושוב יברכו על מצות תפלין, מפני שיש המצריכים לברך ברכה זו על של ראש בכל אופן, על כן יש לסמוך על דעה זו בכגון זה, וכמש"כ בסידור הגר"ז בסדר הנחת תפלין].

וגם באופנים שאין מברכים על התפלין, כגון בחול המועד לנוהגים כן, וכן בתפלין דרבנו תם – אין לשוח ביניהן (ע' בפוסקים כה ובמשנ"ב ס"ק כח לד לו. ומקור הדבר בדברי בעל המאור סוף ר"ה) משום שיש להסמיכן לכתחילה זו לזו, דכתיב והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך – הויה אחת לשתיהן.

ויש שכתבו שגם באופן זה, שסח במקום שלא נצרך לברך שוב – עבירה היא שחזור עליה מעורכי המלחמה. [בדומה למה שאמרו בירושלמי, בסח בין ישתבח ליוצר – והרי שם אין חסרון ברכה ולא גרימת ברכה שאינה צריכה אלא עצם השיחה אסורה] (בכור שור. וכן צדד בחדושים ובאורים. ואולם ברש"י ותוס' אין במשמע כן).

והיו... כל זמן שבין עיניך יהו שתיים'. היינו בשעה שמניח שתייהן צריך להקדים של יד, אבל יכול להניח של ראש לבדה, שהרי שנינו תפלה של יד אינה מעכבת של ראש (משנה להלן לח. תוס' ערכין ג: ד"ה של יד. וכן מבואר בזבחים יט שהכהנים בעבודתם רשאים להניח תפלין של ראש ללא של יד).

וכן אם אין לו עתה אלא תפלה אחת, יניחנה ויברך. ואולם אם רגיל להניח תפלין רק בשעת קריאת שמע ותפילה, ימתין עד שיהיו לו שתייהן ואז יקרא ויתפלל. ואם בינתים עובר זמן קריאת שמע, יניח אחת ויקרא עמה קריאת שמע (עפ"י באור הלכה כו).

וגם כששתי התפלין מזומנות ועבר והניח רק אחת, יצא בדיעבד ידי אותה שהניח (ב"י, מובא בבאור הלכה שם).

(ע"ב) 'מימים ולא כל ימים, פרט לשבתות וימים טובים. דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: יכול יניח אדם תפלין בשבתות ובימים טובים, תלמוד לומר והיה לך לאות על ירך...'.
 קה

בסוגיא בעירובין (צו) מובאת מחלוקת תנאים האם שבת זמן תפלין אם לאו. ומכל מקום הכל מודים שאסור לצאת בתפלין בשבת – גזרת חכמים שמא יסירן מעליו, כגון אם יוצרך להיפנות לנקביו או שמא תיפסק רצועה, ויעבירם ד' אמות ברשות הרבים.

ואולם לצורך הצלת התפלין התיירו חכמים ללבשן על גופו ולטלטלם, ואפילו לדעה האומרת שבת לאו זמן תפלין – אין בדבר מלאכת 'הוצאה' דאורייתא משום שזהו דרך מלבוש ולא משא (עפ"י שבת סא. וראשונים שם). וגם אין בדבר משום איסור 'בל תוסיף', משום שאינו מכויץ לשם מצוה אלא להכניסן למקום המשתמר (כן מסקנת הסוגיא בעירובין).

בתוס' בסוגייתנו משמע שלדעת הסובר שבת לאו זמן תפלין, אסור להניח תפלין אף לא בחצר המעורבת ובבית, כדרך שאר דברים שגזרו חכמים שמא יצא בהם לרה"ר [כגון תכשיטים המנויים בפרק 'במה אשה']. ואילו למ"ד שבת זמן תפלין – מותר, מפני שחייב למשמש בהם בכל שעה והרי הוא זכור ואינו יוצא עמהם. ובחזו"א (ד, ב) צדד טעם נוסף – משום מצות תפלין לא גזרו בבית ובחצר אלא ברה"ר, ויכול לקיים מצות תפלין בבית.

יש להדגיש שהתוס' דנו לאסור מצד גזרת חכמים שלא לצאת בתפלין. והם סוברים שכל הדברים שאסרו שמא יעבירם ד' אמות, אפילו בתוך הבית אסרו, וכן דעת הרמב"ן (בפ"ו דשבת). ואולם לדעת הרי"ף והרמב"ם לא אסרו אלא לחצר שאינה מעורבת, אבל בחצר המעורבת או בתוך הבית – מותר. ויש דעה המקילה אפילו לחצר שאינה מעורבת (תוס' בשבת סד: שפסקו כרב ענני שם). והובאו שלש הדעות בשו"ע (שג, יח). והגר"א צדד כדעת הרמב"ם. ולפי דעה זו בדין היה שלא לאסור להניחן בבית.

אלא שאנו פוסקים כדברי רבי עקיבא שלמד פטור תפלין בשבת משום והיה לך לאות – יצאו שבתות וימים טובים שהם עצמם 'אות'. ואמנם כתבו הפוסקים שאין כלול בזה איסור תורה אלא פטור. ומכל מקום מדרבנן אסור להניח משום זלוול ב'אות' של שבת (שו"ע לא, א). ויש סוברים שמותר להניחן בצנעה (עפ"י ב"ח לא, א, וכ"מ דעת הגר"א ועוד – עפ"י באור הלכה לא ד"ה היה). ואולם בשלחן ערוך (לא, א) סתם לאסור [ומשמע אף בתוך הבית], עפ"י דברי הוהר שהחמיר בזה מאד.

וכל זה כשאינו מכויץ בהנחתן לשם מצוה, אבל המניח לשם מצוה – הרי זה עובר בבל תוסיף, לפי מה שאנו נוקטים שבת לאו זמן תפלין.

'עובר בלאו'. 'הרמב"ם פסק דלילה לאו זמן תפלין ואפ"ה לא מנה לאו זה. ואולי ס"ל שהוא בכלל בל תוסיף. וצ"ע' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

*

'... ומניח תפלין – כמו שכתב ביערות דבש, שהוא חותם שם שמים שנושא עליו, כמו עבד שנושא הנשקא מאדונו לאות שהוא אדונו. ועל ידו לאות לעצמו, ועל הראש לאות לכל עמי הארץ כי שמא דמרא עליה' (מתוך צדקת הצדיק ו).

'... וצריך שיהיה כל נפשו מקושר בתשוקת אהבת הש"י כענין מעמד הר סיני שמדבור אחד יצתה נשמתם. וזהו נקרא דבקות, כאשר ממש מיצוי נפשו קשור ודבוק בזה. וזה תפילין שפירשו דבקות, ונקרא 'חיותו' בברכות (כד). על פסוק והיו חייך תלואים – כי הדבקות היינו שממש כל חיותו תלוי בזה...' (מתוך צדקת הצדיק קצו).

אסור להסיח דעתו מהתפלין – שכל אדם צריך לעסוק בתפלין, דהיינו או לספר בשבח השי"ת שהוא תפלין של ישראל שנאמר בהם שבח השי"ת; שמע ישראל, קדש, והיה כי יביאך, או לספר בשבח ישראל שהוא תפלין של השי"ת כמו שאמרו (בברכות ו): תפלין דמארי עלמא נאמר שבח ישראל מי כעמך וכו'. וזהו שאמרו בתנא דבי אליהו (זי) שמצוה לספר שבחם של ישראל. (קדושת לוי – פר' בא ובלקוטים)

דף לז

'מי שיש לו שני ראשים, באיזה מהם מניח תפלין...' –

'הנה פה עירינו בגדאד היה עובר בבטן בהמה כשבה אחת שהיה לו שני ראשים, והביאו אותו לפנינו, ואחר שנה נולד מאשה אחת ילד שיש לו שני ראשים אך נתביישו להראות אותו ורק הוליכו אותו אצל רופא ארופי כי נולד חי, אבל לא חי יותר משלשה ימים. והגידו לי אנשים שהיו קרובים ליולדת שראו אותו, וגם להמילדת שאלתי והגידה כן הדבר. וגם לרופא שאלתיו ע"י אדם אחד ואמר כן הוא והגוף אחד ורק מן הצואר מתחלק לשני צוארים ושני ראשים גמורים בגלגולת ועינים ואזנים וחוטם ופה באין מחסור.

ואפשר מה שהקפיד רבי על שאלת פלימו הוא מפני שדבר זה לא שכח. ועוד חשב דאם יולד כך אי אפשר לחיות ויגיע לכלל שנים של גדול שראוי להניח תפלין' (בן יהודע).

(ע"ב) 'מכויין ומנח ליה להדי ליביה'. וכן מובא בפוסקים (ערמב"ם תפלין ד, ב; או"ח כז) שיש להטות התפלה מעט לצד הגוף, בענין שכשמדבק מרפקו לצלעותיו, תהא התפלה כנגד הלב, ונמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך.

'לאפוקי בין עיניך דאיכא בשר ושער, דאיכא שער לבן ואיכא נמי שער צהוב'. מבואר שנגעי נתקים שסימניהם בשער צהוב, קיימים בגבות העינים. ואף על פי שאין כתוב בהם אלא בראש או בזקן [והרי גבות עיניו אינן בכלל, שהרי נאמר 'גלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבת עיניו'], נראה מדברי תורת כהנים (כגרסא שלפנינו, ודלא כמו שהגיה הקרבן-אהרן) שיש לרבות [כנראה מאו] כל מקום כינוס שער (רש"ש).

'מאי בינייהו? אמר רב יוסף סדין בציצית...' יש לעיין, הלא בפשוטו איכא בינייהו כשאין לו ד' ציציות; לרבי ישמעאל עושה מה שבידו ולחכמים פטור לגמרי. ואם נאמר שגם לרבי ישמעאל לא ילבש בגד בלא ד' ציציות משום שעובר ב'עשה' של זו שחיסר – ניחא, אבל מובא במרדכי בשם ר"י (וכ"ה בשטמ"ק) שאין איסור בלבישת טלית בלא ציצית בזמן שאין לו ציצית.

ואפשר שאין כאן שאלה אלא הובאו בגמרא הלכות שאמרו האמוראים, היוצאות ממחלוקת רבי ישמעאל וחכמים. ואפשר שיש חידוש בכל אחת מהן; אמר רב יוסף סדין בציצית איכא בינייהו – החידוש שלרבי ישמעאל הותר כלאים אפילו בציצית אחת, שהיה מקום לומר שאסור לו ללבוש הטלית ללא כל הארבע כנ"ל וממילא אין לדחות איסור כלאים

ב. לדעת רוב הדעות שאין צריך קשירה בכל יום, 'שעת קשירה' שאמרו כאן היינו ההידוק (ראשונים).

ג. לא בירך קודם ההידוק, יברך לאחר מכן [ויקדים ברכת של יד], שמצוה זו נמשכת כל היום (עפ"י פרי מגדים כה בא"א סק"ב; משנ"ב סק"ו). נזכר שלא ברך על של יד ועדיין לא הניח תפלין של ראש, יברך עתה 'להניח' (משנ"ב סו"י כו).

הסח בין תפלה לתפלה – עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה.
לפרש"י משמע שאם סח ובירך אין כאן עבירה [אלא אדרבה מצוה ושכר ברכה (תוס'). אבל בתוס' ושאר הראשונים מבואר שבכל אופן עבירה היא בידו משום שגורם ברכה שלא לצורך, וכן מובא בפוסקים כה, ט. ויש אומרים אפילו בזמן שאין מברך על התפלין, לא יפסיק ביניהם בדיבור, שהויה אחת לשתיהן (עפ"י ר"ה סוף ר"ה; פוסקים או"ח כה. ובארצות החיים האריך לחזק שיטה זו. וכתב המשנ"ב שכשלא מברך עליהן יש להקל לענות 'אמן' ודבר שבקדושה, ואח"כ ימשמש בשל יד שוב קודם שיניח ש"ר). ואפילו מלה אחת [שלא לצורך התפלין] מהוה הפסק וצריך לחזור ולברך. וכן הסח הדעת הוי הפסק. וכן יציאה מחוץ לבית [אבל לא בשני חדרים בבית אחד]. ויש להזהר לכתחילה שלא לרמוז ולקרוץ אף ללא דיבור, וכן לא להפסיק בשהיה מרובה (עפ"י משנ"ב ובאה"ל סי' כה וסי' ח. וע"ש לענין דיעבד ביציאה מהבית החוצה).

דף לו

סב. א. סדר הנחת תפלין וחליצתן, כיצד?

ב. היוצא לדרך קודם אור יום, ומתירא שמא יאבדו התפלין ורוצה להניחן, כיצד יעשה?

ג. מה דין תפלין בלילה, לענין חליצה והנחה?

ד. מה דינן של התפלין בשבתות ובימים טובים?

ה. מצות משמוש בתפלין, כיצד?

א. מניח של יד ואחר כך מניח של ראש (וקשרתם... ואח"כ והיו לטטפת...). וכשחולץ חולץ של ראש ואח"כ של יד (וקשרתם... והיו לטטפת בין עיניך – כל זמן שבין עיניך יהו שתיים).

א. אפילו פגע בתפלין של ראש תחילה, יעביר עליהן ויניח את של יד תחילה. ולכן צריך לשים בתיק את התפלין באופן שתש"י יהיו מזומנים ראשונים ולא יוצרך להעביר על המצוה (תוס' בשם רב האי גאון בפירוש הגמרא ביומא).

וישנה דעה החולקת וסוברת שאם פגע בשל ראש יניחנה תחילה (נמוקי יוסף הל' תפלין. ובשו"ת הרדב"ז ח"א תקכט כתב שכן משמע מרש"י ביומא). אבל הסכמת הפוסקים כדעה ראשונה (או"ח כה. וע' עולת יצחק ו).

ב. מי שהניח תפלין של ראש ועתה בא להניח של יד, יניחנה בעוד השל-ראש עליו (ט"ז). וכ"פ במשנ"ב כה סק"ב ובבאור הלכה. וכ"כ הגר"ח ברלין בתשובה – קובץ 'אבן ציון' עמ' שו). ויש שהורו לחלוץ תחילה של ראש ואח"כ להניחן כסדרן (שבט הלוי ח"ג ז עפ"י דברי האבודרהם. [אך לא בשנתרופף הקשר]; שו"ת תורה לשמה א עפ"י הסוד. וכן צדד הנצי"ב (מרומי שדה שבת סא) בדעת רש"י).

ג. קודם שחולץ של ראש, יסיר כריכות הרצועה מהאצבע (מגן אברהם כה סק"ב. וע' באריכות בשו"ת רבבות אפרים ח"ד יז). ויחלוץ בתפלין של ראש בידו השמאלית, להראות שקשה עליו חליצתן, שהרי מצוותן כל היום רק משום זהירות ושמירה חולצן אחר התפילה (שם סק"ג בשם השל"ה; בא"ח ח"א נח טז).

מנהג חכמים לנשק התפלין בשעת חליצתן (ארחות חיים יא בשם גאון; ב"י ושו"ע כה, ג).

- ב. היה משכים לצאת לדרך ומתירא שמא יאבדו – מניחן וכשיגיע זמנן ממשמש בהן ומברך.
- א. רש"י פרש מניח קודם עלות השחר. ויש סוברים שזה רק למאן דאמר לילה זמן תפלין אבל למ"ד לאו זמן תפלין אסור (כן כתב הבית-יוסף בדעת הרמב"ם שהשמיט הלכה זו). ויש סוברים להפך; רק למ"ד לילה לאו זמן תפלין לא התירו אלא כשמתירא שמא יאבדו, אבל למ"ד לילה זמן תפלין וחכמים גזרו שמא יישן, הרי באופן שהשכים לצאת לדרך אין חשש שינה ומותר להניחן אפילו אין חשש איבוד [ויש אומרים שאף מברך עליהן]. ואולם אם נוסע בשייבה בעגלה יש חשש שינה אף באופן זה. ויש מקלים אף בזה (ע' בפוסקים סי' ל).
- ובשטמ"ק (בע"ב אות א) פרש שלא התירו אלא לאחר עלות השחר, הגם שאינו זמן ברכה, אבל מקודם לכן אסור להניח אף לא כדי לשמרן. ואפילו אם נוקטים לילה זמן תפלין – מגזרה דרבנן.
- ב. המניח תפלין קודם אור היום והתחיל להתפלל, מברך עליהן לאחר ברכת 'שתבח' אם כבר האיר היום (אגרות משה או"ח ח"ד ז). ויש נוהגים לברך אחר התפילה (החיים והשלום טו).

ג. שנו חכמים בבבלי: עד מתי מניחן – עד שתשקע החמה. רבי יעקב אומר: עד שתכלה רגל מן השוק. וחכמים אומרים: עד זמן שינה. ומודים חכמים [ורבי יעקב] שאם חלצן לצאת לבית הכסא או להכנס לבית המרחץ ושקעה חמה – שוב אינו חוזר ומניחן.

ובבבלי אחרת נחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא האם לילה זמן תפלין אם לאו (ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה – ולא לילות).

התוס' פרשו שרבי יעקב וחכמים סוברים כרע"ק שלילה זמן תפלין אלא שאסור להניח בלילה שמא יישן בהם, ונחלקו במדת ההרחקה שעשו חכמים. ויש מפרשים [בדעת רש"י] שסוברים לילה לאו זמן תפלין אל לדעתם אין איסור מהתורה אלא להניח בלילה, אבל כשמונחות מקודם אין צריך לחלצן אלא מגזרת חכמים (ערש"י ורמב"ם ד, יא וכס"מ; שפת אמת וחזו"א מב, ג).

וכן נחלקו רבי אלעזר ורבי יוחנן על המניח תפלין אחר שקיעת החמה, האם עובר ב'לאו' או ב'עשה' [מחלוקתם לפי רבי יוסי הגלילי שלילה לאו זמן תפלין (עתוס'; המנהיג הל' תפלין), ונחלקו האם לשון שמירה הכתובה במצות עשה, עשה הוא או לאו].

נחלקו שתי לשונות בדברי רב נחמן [וכן בהנהגת רב חסדא ורבה בר רב הונא] האם הלכה כרבי יעקב או כתנא קמא. ורב אשי סובר שלהלכה מותר להניח בלילה (שטמ"ק: כלומר אין צריך לחלצן) אלא שאין מורין כן.

כתבו התוס' (כאן ולהלן מג. ובברכות מד:) ועוד ראשונים שכן אנו נוקטים להלכה, לילה זמן תפלין. ומפני כן איננו נוהגים כמובא בירושלמי לברך 'לשמור חוקיו' בחליצת התפלין קודם שקיעת החמה [ואף לא כשחולץ סמוך לכניסת שבת], כי להלכה בחוקת הפסח הכתוב מדבר ולא בתפלין, אלא שחכמים גזרו שמא ישן ויפח.

ובתשובות הגאונים מובא שאם ירצה לברך 'לשמור חוקיו' – הרשות בידו (ומובא בראשונים נדה נא: בשם רב האי. וע' בטור כט וב"י וב"ח). והיו שנהגו לברך כן בזמן הראשונים (מובא במאירי ברכות מד: וברוקח סו. וכן פסק ראבי"ה (ברכות קסח) בשם אביו).

והרמב"ם (ד, י) פסק לילה לאו זמן תפלין. וכן הובא בראשונים בשם גאון. ולהלכה נקטו הפוסקים כדעת רוב הראשונים שלילה זמן תפלין. אלא שאין מורין לאחריים

להתיר זאת. יש סוברים שאף לענין חליצה אין מורים, הלכך אם היה לבוש בתפלין ושקעה החמה, אם נמצא ברבים – יחלצן [מלבד בבית המדרש שאין חשש טעות ביושביו]. ויש סוברים שרק לענין להניח לכתחילה אין מורים, אבל אם הן מונחות עליו מבעוד יום מותר להשהותן, ואף להורות כן לרבים (ע' בפוסקים או"ח ל; שאג"א מג מד).
ואמר רבי אלעזר: אם לשמרן – מותר.

כנזכר לעיל, לדברי השטמ"ק [דלא כדמשמע מפרש"י וש"פ] אפילו לשמרן אין להניח בלילה, רק אם היו עליו אינו חולץ.

ד. לדברי רבי יוסי הגלילי, שבתות וימים טובים אינם זמן תפלין (ושמרת את החקקה הזאת... מימים – ולא כל ימים). לדברי רבי עקיבא נתמעטו מוהיה לך לאות על ירך... – מי שצריכים אות, יצאו שבתות וימים טובים שהם גופם אות.
ואמר רבה בר רב הונא: ספק חשיכה ספק לא חשיכה [בערב שבת] – לא חולץ ולא מניח [הא ודאי חשיכה – חולץ].

א. לדברי רבי מאיר ורבי יהודה (בעירובין צו) שבת ויו"ט זמן תפלין הם. אבל אנו נוקטים כדעת רוב האמוראים ששבת ויו"ט לאו זמן תפלין הם (תוס').

ב. מבואר בתוס' שאם נוקטים שבת לאו זמן תפלין, אין להניח תפלין אף לא בחצר המעורבת ובבית [וכשאר דברים שגזרו עליהם חכמים שמא יצא לרה"ר]. ואולם לדעת הרי"ף והרמב"ם לא אסרו אלא לחצר שאינה מעורבת. ויש דעה המקילה אפילו בחצר שאינה מעורבת (תוס' שבת סד: שפסקו כרב ענני שם). והובאו שלש הדעות בשלחן ערוך (שג, יח).
ואולם לפי מה שאנו נוקטים כרבי עקיבא, אסור [מדרבנן] להניח תפלין בשבת משום זלוול ב'אות' של שבת (עפ"י או"ח לא, א. וע"ש בשם הוהר שהחמיר מאד בזה). ויש סוברים שמותר להניח בצנעה (עפ"י ב"ח שם וכ"מ דעת הגר"א ועוד. ע' באור הלכה ד"ה היה). וכל זה כשאינו מכוין בהנחתן לשם מצוה, אבל המניח לשם מצוה – הריזה עובר בבל תוסיף, לפי מה שאנו נוקטים שבת לאו זמן תפלין.

ג. התוס' צדדו אם חול המועד קרוי 'אות' [משום איסור חמץ או מצות סוכה] אם לאו. וכתבו להוכיח מסוגיות הגמרא שחול המועד חייב בתפלין. וכן היה המנהג רווח באשכנז. ואולם בארץ ישראל נהגו על פי המובא בזהר הקדוש שאין להניח תפלין בחוה"מ.
ואין נכון שבאותו בית הכנסת מקצתם יניחו ומקצתם לא יניחו (ע' משנ"ב לא סק"ח. וע"ע פרטים בקובץ אבן ציון עמ' שיד – תשובת הגר"ח ברלין; שבט הלוי ח"ו ה וח"ג יא, ב; זבח משפחה ח"ב עמ' 106).

ה. אמר רבה בר רב הונא: חייב אדם למשמש בתפלין בכל שעה, קל וחומר מציץ שאין בו אלא אזכרה אחת ואמרה תורה והיה על מצחו תמיד – שלא תסיה דעתו ממנו.

א. יש לדייק מדברי הרמב"ם שגם בתפלין של יד צריך למשמש בהן ואסור להסיחן מדעתו (ע' רבבות אפרים ח"ד טז, ח).

ב. לפרוש רבנו אליהו (בתד"ה וקשרתם. וכן מובא בפוסקים), יש למשמש תחילה בשל יד משום שפוגע בהן תחילה ואין מעבירים על המצוות.

דפים לו – לז

סג. א. הנחה על יד שמאל, מניין?

ב. היכן מקום הנחת תפלין על הראש ועל היד?

ג. אטר יד ימינו, על איזה יד הוא מניח? ומה דין הגידם?

ד. האם צריך לכסות את התפלה של יד?

א. בבביתא למדו [שלא כדעת רבי יוסי החורם] מכמה מקראות שסתם יד היא שמאל (אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים; ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים; למה תשיב ירך, וימינך מקרב חיקך כלה). רבי נתן אומר: וקשרתם וכתבתם – מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, וכיון שקשירה בימין, הרי הנחה על שמאל.

ובבביתא אחרת דרשו ידכה זו שמאל (משמע לשון נקבה, להורות על יד שאין בה כח. לשון אחרת: 'יד כהה' מעומעמת בלא כח. רש"י). וכן אמר רב אשי.

ב. תפלין של יד מניח על הקיבורת (כתפלה של ראש שהן בגובה הראש, אף כאן בגובה היד. רבי אליעזר אומר: והיה לך לאות – לך לאות ולא לאחרים, ואם בכף היד הלא נראים שם לכל; רבי יצחק אומר: ושמתם את דברי אלה על לבבכם וקשרתם – שתהא שימה כנגד הלב. וכן היה רבי חייא בריה דרב אויא, מכוונן ומניחן מול לבו).

א. הראשונים הביאו דעה שפרשה 'קיבורת' במקום הבשר שבין כף היד לקנה, ודחווה.

ב. נחלקו הראשונים ז"ל האם מקום הנחת תפלה של יד בכל משך הבשר התפוח, או רק בחלקו הסמוך למרפק, שרק חצי הזרוע של צד המרפק כשרה להנחת תפלין. וכתבו אחרונים שנהגו כדעה זו ומכל מקום מי שיש לו מכה ואינו יכול להניח בבשר התפוח התחתון, יכול להניח למעלה מחצי הזרוע, לצד הכתף (עפ"י חיי אדם וערוה"ש. וע' בבאה"ל שהאריך להוכיח שהעיקר כדעה שכל בשר התפוח כשר).

תפלין של ראש מניחה על הקדקד, מקום שמוחו של תינוק רופס (= רך), ולא בין עיניך ממש אלא במקום שעושה קרחה (כבין עיניכם האמור באיסור עשיית קרחה).

כל התפלין צריך שיהיו מונחים במקום זה, כך שהקצה הקדמי שלהן לא יהא על המצח אלא עד מקום שעיקרי השערות מגיעים, והקצה העליון לא יהא מונח למעלה ממקום שמוחו של תינוק רופס, דהיינו כל גובה הראש (עפ"י פוסקים או"ח כו, ט. יש מי שכתב שאין לחוש אם חלק מהתפלין הקדמי מונחים באויר למטה, כי רק החלק המונח על הראש צריך שיהא במקום האמור. יגדיל תורה יא).

ג. אטר-יד-ימינו מניח תפלין בימין, שהוא שמאלו. ואולם השולט בשתי ידיו מניח בשמאל כל אדם (אביי, בפרוש דברי הברייתא).

א. אטר שהניח בשמאל כל אדם – לא יצא (חוש השני; באר היטב כו, א ומשנ"ב שם סקכ"ד. וע' ש בבאה"ל).

יש אומרים שלאחר התפילה יניח גם בשמאל [בצנעה] (ע' בשו"ת רב פעלים ח"ב ט; דברי יואל סי' ב וסי' ג, 1).

ב. היה כותב ביד אחת ושאר מעשיו ביד אחרת, יש אומרים שמניח על היד שתש כחו (רא"ש יח; מרדכי; ספר התרומה). וי"א שלענין זה הולכים אחר הכתיבה [שהרי דרשו מוקשרתם וכתבתם] (ר"י מפריז; הגהת סמ"ק והגהות מיימוניות). וכתב הרמ"א (כו, 1) שכך נהוג. וכן דעת המג"א להלכה. ואולם לדעת הגר"א אין הכתיבה קובעת אלא 'יד כהה'.

וישנה דעה שלישית, שלעולם נחשב כשולט בשתי ידיו, הלכך בין שכותב בימין ועושה שאר מעשיו בשמאל, בין להפך – מניח בשמאל (ע' פסקי התוס' כאן ומדכי בשם ר"פ. ובמג"א סמך על כך כשהרגיל עצמו לכתוב בשמאל ושאר מלאכותיו בימין – שיניח בשמאל).

אף לדעת הגר"א שהולכים אחר רוב המלאכות, נראה שאם כותב רק בשמאל ויש מלאכות שעושה רק בימין ויש מלאכות שעושה בשתי ידיו – יניח בימין (שבט הלוי ח"ו ב).

ומאידך, אם כותב בשמאל ואינו יכול לקשור בשמאלו תפלין על יד ימין כי אם בדוחק גדול – יניח בשמאל אפילו לדעת הרמ"א והמג"א (עפ"י שבט הלוי ח"ה ה, ב).

ואם עושה כל מלאכותיו בשמאל אלא שהרגיל עצמו לכתוב בימין – יניח בימין, ואפילו אוכל בימינו (אגרות משה ח"ג ב. ויש סוברים שהרגלה לימין מועילה כאילו היה כך מטבעו, כדלהלן).

הכותב בשתי ידיו, לדעת הסוברים שהכל הולך אחר הכתיבה, הרי זה כשולט בשתי ידיו ומניח בשמאל אעפ"י שעושה כל מלאכתו בשמאל (מגן אברהם). ויש מי שמפקפק בדבר (צמח צדק החדש י"ב). ואם יותר נוהג לו לכתוב בשמאל, וגם כותב כן לפעמים, הואיל ועושה כל מלאכותיו בשמאל, יניח בימין (עפ"י מנחת שלמה ח"ב ד, ג. ע"ש).

ג. העושה מלאכה אחת בימין ולא בשמאל, ואף מלאכות אחרות יכול לעשות בימין אלא שקל לו יותר לעשותן בשמאל, הרי זה כשולט בשתי ידיו כיון שבשמאלו אינו יכול לעשות אותה מלאכה כלל – הלכך יניח בשמאל (באור הלכה כו, עפ"י שערי תשובה תרנא).

ומי שיש לו כח בימינו ככל אדם אלא שבשמאל יש לו יתר כח – יניח בשמאל. אבל אם אין כח ימינו ככל אדם אלא עושה בה פעולות בעצלותים ובלא כח בגלל שהרגילוהו בכך, ועיקר כחו ועיסוקו בשמאל – יניח בימין (עפ"י שבט הלוי ח"ד ו. וע' פרטים נוספים בשו"ת דברי יואל ג).

ד. מי שאינו אטר מלידה אלא שהרגיל עצמו – מחלוקת הראשונים (ע' במדכי הל' תפלין; מג"א כו סק"ט). ואם חלה בימינו, יש אומרים שלדברי הכל הרי זה אטר (דגול מרבבה שם). נקטעה כף ידו הימנית, יש מסתפקים בדבר (פמ"ג תרנא) וי"א שדינו כאטר (משנ"ב כו) וי"א שאם עיקר כחו וגבורתו בימין, אעפ"י שנוזק לאצבעות שבשמאל אין זה אטר (צמח צדק החדש או"ח ה. וע' מנחת שלמה ח"ב ד, ד, שנסתפק באדם שבכל שימוש של האצבעות הוא פועל בשמאל, ורק בדבר שא"צ פעולת האצבעות הוא עושה בימין).

אטר המרגיל עצמו להיות ככל אדם – יש מי שכתב שהרגלו מועיל להיות ככל אדם אפילו לפי הדעות שאין מועיל הרגל הפוך (דברי יואל ב; ג, ג. וע' גם בשבט הלוי ח"ד ו. ואילו באג"מ (ח"ג ב) משמע לכאור' שאין הבדל אם מתרגל לשימוש בימין או בשמאל).

הגידם, אחרים אומרים: חייב בתפלין (ידכה לרבות יד כהה ומקולקלת). ובברייתא אחרת אמרו: אין לו זרוע פטור מן התפלין.

כתבו התוס' שאין כאן מחלוקת לדינא. ולדבריהם יוצא (כ"מ במג"א) שאם יש לו זרוע – יניח עליה, ואם אין לו – פטור. ודעת האור-זרוע והיראים (שצט) שהתנאים חולקים הלכך אעפ"י שיש לו זרוע – פטור, כתנא קמא.

ויש מפרשים שמחלוקתם כשאין לו זרוע, והשאלה אם חייב להניח בימין (עפ"י שטמ"ק אות יד. וע' ב"ח ומג"א וערוה"ש שם). וכן דעת רבי יוסי (במכילתא ובספרי) שמניח בימין. [ואף בדברי התוס' יש מי שפרש שאחרים דיברו כשאין לו זרוע שמאל אבל יש לו של ימין, ומניח עליה. ותנא קמא דיבר כשאין לו שום זרוע (עפ"י שבות יעקב ח"א ג)].

ולהלכה כתב הרמ"א (כו,א) שאם יש לו זרוע ואין לו קנה, יניח בלא ברכה בגלל מחלוקת הפוסקים. והמג"א כתב להניח בימין בלא ברכה. ואם קצת מן הקנה קיים, לדברי הכל יניח ויברך (משנ"ב כז סק"ה). ויש דעות שאפילו אם נקטעה רק כף היד, דינו כגידים (ע' בספר דבר הלכה; מנחת שלמה ח"ב ד,ה). וע"ש עוד אודות איטר שנקטעה ידו השמאלית).
ואם נחתכה היד כולה ואין לו קיבורת, יש אומרים שפטור לגמרי (שו"ת הרמ"א קכב) ויש אומרים שיניח בימין בלא ברכה [ויברך על של ראש שתיים ויכוין גם על של יד] (שבתי יעקב ח"א ג).
ובכל אופן חייב להניח תפלה של ראש, הגם שפטור משל יד (שב"י שם ושאג"א לו, דלא כשו"ת בשמים ראש ק). וכן כשר לכתוב תפלין (מג"א לט סק"ה).

ד. אף על פי שדרשו לך לאות – ולא לאחרים, אין צריך להסתירן אלא כוונת הכתוב לקביעת מקום שנראה בו לאדם ולא לאחרים. כן אמר אמימר לרב אשי ונהג בעצמו כן.
א. אף על פי שאין להקפיד על כך, לכתחילה טוב יותר לכסותם (משנ"ב כז סקמ"ז, מאליה רבה וארצות החיים, עפ"י הלוש והב"ח) [ואמימר שגילה, משום המכה עשה כן. א"ר].
ואולם תפלין של ראש, טוב להיותן גלויים ונראים. וטוב שיהא גם הקשר מגולה אבל אין נוהגים כן [ומפני יוהרא נהגו לכסות אעפ"י שאינו נכון. א"ר]. ובדיעבד אפילו היו מכוסים לגמרי יצא (עפ"י פוסקים סוסי" כז).
ב. יש מהראשונים שסוברים שאין להניח תפילה של יד על הבגד משום 'לך לאות' ולא לאחרים, אבל של ראש מותר להניח על כובע (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א תתכו וב'מיוחסות' רלג; רשב"א ור"ן מגילה כד:).

דף לז

סד. א. ארבע ציציות, מצוה אחת הן או ארבע מצוות? מאי נפקא מינה?
ב. מה דין ציצית בטלית חתוכה בכנפותיה, קשורה או תפורת?
ג. מי שנפסקו ציציותיו בשבת ברבים, האם צריך להשליך טליתו מעליו מיד?
א. ארבע ציציות מעכבות זו את זו, שארבעתן מצוה אחת היא. רבי ישמעאל אומר: ארבע מצוות. ואף על פי שגם לדבריו מצוה להטיל ארבע, אם הטיל שלש עשה מצוה ודוחה איסור כלאים (רב יוסף) וכן רשאי לצאת בהן לרשות הרבים בשבת (רבינא), משא"כ לחכמים.
לדברי רבא בר אהינא (כפרש"י), טלית בעלת חמש כנפות, לחכמים אינה חייבת אלא בארבע ציציות, ולרבי ישמעאל – בחמש.
אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי ישמעאל. והסיקו שאין הלכה כן.
ב. אמר רב שישא בריה דרב אידי: המחתיך טליתו (בפינה) – לא עשה ולא כלום, שהרי עשאה בעלת חמש כנפות ועדיין היא חייבת.
אמר רב משרשיא: מי שקשר בגדו – לא עשה ולא כלום, שנידונית כאילו היא מותרת.
אמר רב דימי מנהרדעא: מי שתפר בגדו – לא עשה ולא כלום, שאם אכן אינו צריך את החלק שתפר, היה לו לחתכו ולהשליכו.
א. כיון שאין הקשר והתפירה כלום, רשאי להטיל הציצת אף למטה מקשר אגודל סמוך לקצה, שכשיפשוט הקיפול יהא למעלה מקשר אגודל.